

O'QUVCHI YOSHLARDA KASB TANLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

331-guruh kursanti

Husenov Miraziz

ANNOTATSIYA: Ushbu tadqiqotda o'quvchi yoshlarida kasb tanlash jarayonining psixologik xususiyatlari o'rganilgan. Maqsad — yoshlarning kasbga bo'lgan munosabati, qiziqishlari, shaxsiy xususiyatlari va ularning kasb tanlashdagi roli, shuningdek, oila va jamiyat ta'sirini tahlil qilishdir.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar kasb tanlash jarayonida o'z shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlaridan tashqari, ota-onalar va o'qituvchilarning fikrlariga ham katta ahamiyat berishadi. Psixologik jihatdan, yoshlar ko'pincha identifikatsiya, o'z-o'zini anglash va kelajakdagi maqsadlarni belgilash kabi masalalar bilan shug'ullanadilar.

Shuningdek, o'quvchilarning kasb tanlashiga ta'sir qiluvchi psixologik omillar, jumladan, xavotir, o'ziga bo'lgan ishonch va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash darajasi ko'rib chiqildi. Ushbu tadqiqot, kasb tanlash jarayonida psixologik maslahat va qo'llab-quvvatlashning ahamiyatini ta'kidlaydi, bu esa o'quvchilarning to'g'ri tanlov qilishlariga yordam beradi.

Natijada, tadqiqot o'quvchilarni kasb tanlashda qo'llab-quvvatlash uchun psixologik strategiyalar va dasturlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Tayanch so'zlar: kasb tanlash, psixologik xususiyatlar, motivatsiya, shaxsiy qobiliyatlar, identifikatsiya, o'z-o'zini anglash, o'ziga bo'lgan ishonch, ma'naviy qo'llab-quvvatlash

Kasb tanlash — bu shaxsning kelajakdagi faoliyatini belgilovchi jarayon bo'lib, o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, shaxsiy xususiyatlari va ijtimoiy ta'sirlaridan kelib chiqadi. Ushbu jarayon quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Qiziqishlar va qobiliyatlar: O'quvchilar o'zlariga mos kasblarni tanlashda shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olishlari muhim.
2. Oila va jamiyat ta'siri: Ota-onalar, o'qituvchilar va jamiyat fikri kasb tanlashda katta rol o'ynaydi. Yoshlar ko'pincha ularning maslahatlariga va xohishlariga amal qiladilar.

3. Identifikatsiya: O'quvchilar o'zlariga mos keladigan kasbni tanlashda o'z shaxsini anglash va ijtimoiy identifikatsiyaga ahamiyat beradilar.
4. Psixologik holat: Xavotir, o'ziga ishonch va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash darajasi kasb tanlash jarayonida muhim omillar hisoblanadi.
5. Karyera maqsadlari: O'quvchilar kelajakdagi maqsadlarini belgilashda va shu maqsadlarga erishish uchun zarur bo'lgan kasblarni tanlashda o'z fikrlarini o'zgartirishlari mumkin.

Kasb tanlash jarayoni o'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyati va shaxsiy hayoti uchun katta ahamiyatga ega. To'g'ri tanlov qilishda psixologik yordam va maslahat xizmatlari foydali bo'lishi mumkin.

Kasb tanlash jarayonida o'quvchilarning psixologik xususiyatlari muhim rol o'ynaydi. Quyida ularning asosiy jihatlari keltirilgan:

1. O'ziga ishonch: O'quvchilarning o'z qobiliyatlariga ishonishi kasb tanlashda qaror qabul qilish jarayonini osonlashtiradi. Yuqori o'ziga ishonch yoshlarni muvaffaqiyatli tanlovlarga yo'naltirishi mumkin.
2. Qiziqish va motivatsiya: O'quvchilarning kasbga bo'lgan qiziqishlari va motivatsiyalari, ularning kelajakdagi faoliyatlariga tayyorgarlik ko'rishda muhimdir. Qiziqarli kasb tanlash ularga ishda qoniqish his qilish imkonini beradi.
3. Xavotir va stress: Kasb tanlash jarayonida yoshlar ko'pincha xavotir va stressga duch keladilar. Bu holat ularning qaror qabul qilishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.
4. Ijtimoiy ta'sir: Oila, do'stlar va o'qituvchilarning fikrlari va maslahatlari o'quvchilarning tanloviga ta'sir qiladi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash hissi tanlov jarayonini osonlashtiradi.
5. Shaxsiy xususiyatlar: Shaxsning temperamenti, xarakteri va qiymatlari kasb tanlashga ta'sir qiladi. Masalan, ijtimoiy shaxslar ko'proq muloqot talab qiluvchi kasblarni tanlashi mumkin.
6. Kelajakni rejalashtirish: O'quvchilarning kelajak rejalari va maqsadlari kasb tanlashda muhim ahamiyatga ega. Aniq maqsadlar belgilash, o'quvchilarga to'g'ri yo'lni tanlashda yordam beradi.

Ushbu psixologik xususiyatlar o'quvchilarning kasb tanlash jarayonidagi muvaffaqiyatlari va qoniqish darajasiga ta'sir ko'rsatadi.

Motivatsiya — bu shaxsning maqsad sari harakat qilishga undovchi ichki va tashqi omillar yig'indisidir. O'quvchilarda kasb tanlash motivatsiyasi quyidagi jihatlardan iborat:

1. Ichki motivatsiya: O'quvchilar o'z qiziqishlari, shaxsiy qobiliyatlari va o'z-o'zini anglashdan kelib chiqib, kasb tanlashda ichki motivatsiyaga ega bo'lishlari muhim. Bu, o'z navbatida, kasbga bo'lgan qiziqishni oshiradi.
2. Tashqi motivatsiya: Oila, do'stlar va jamiyat tomonidan berilgan baho va qo'llab-quvvatlash, shuningdek, moliyaviy barqarorlik va obro'ga ega bo'lish istagi tashqi motivatsiyaga misol bo'la oladi. Bu omillar o'quvchilarning kasb tanlashiga ta'sir ko'rsatadi.
3. Maqsadlar: O'quvchilar o'z kelajagini rejalashtirishda aniq maqsadlarni belgilashlari motivatsiyani oshiradi. Muvaffaqiyatga erishish istagi ularni to'g'ri kasb tanlashga undaydi.
4. Qiyinchiliklarga bardosh berish: Motivatsiya, shuningdek, qiyinchiliklarga qarshi turish va muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqmaslikka yordam beradi. O'quvchilar o'z maqsadlariga erishishda qat'iyatli bo'lishlari kerak.
5. O'rganish va rivojlanish: O'quvchilarning kasb tanlashda o'rganishga va rivojlanishga bo'lgan motivatsiyasi ularning kasbiy ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi.

Motivatsiya o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida muvaffaqiyatga erishishlariga, shuningdek, kelajakdagi faoliyatlarida qoniqish va samaradorlikni oshirishga yordam beradi.

Shaxsiy qobiliyatlar — bu individning ma'lum bir faoliyatda muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zarur bo'lgan tabiiy iste'dod va ko'nikmalardir. O'quvchilar kasb tanlash jarayonida quyidagi shaxsiy qobiliyatlarni hisobga olishlari muhim:

1. Analitik fikrlash: Muammolarni tahlil qilish, ma'lumotlarni o'rganish va mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyati. Bu, masalan, muhandislik yoki ilmiy kasblarda talab etiladi.
2. Ijodkorlik: Yangicha g'oyalar ishlab chiqish va innovatsion yechimlar taklif qilish qobiliyati. Ijodkorlik san'at, dizayn va marketing sohalarida muhimdir.
3. Ijtimoiy ko'nikmalar: Odamlar bilan samarali muloqot qilish, jamoa bilan ishlash va ijtimoiy aloqalarni o'rnatish qobiliyati. Bu ko'nikma xizmat ko'rsatish va o'qituvchilik kasblarida ahamiyatlidir.

4. O'zini boshqarish: Stressga bardosh berish, vaqtni boshqarish va o'z ish faoliyatini rejalashtirish qobiliyati. Bu xususiyat ko'plab kasblarda muvaffaqiyat uchun zarur.
5. Texnik ko'nikmalar: Muayyan texnologiyalarni ishlatish va ulardan samarali foydalanish qobiliyati. Bu qobiliyat IT va muhandislik sohalarida muhim ahamiyatga ega.
6. Liderlik qobiliyati: Boshqalarni boshqarish, ularga ilhom berish va jamoaviy ishni muvofiqlashtirish qobiliyati. Bu ko'nikma rahbarlik pozitsiyalarida juda zarur.
7. O'rganish qobiliyati: Yangi ma'lumotlarni tez va samarali o'zlashtirish qobiliyati. Bu, ayniqsa, tez o'zgaruvchan sohalarda muhimdir.

O'quvchilar o'z shaxsiy qobiliyatlarini baholash va kasb tanlashda ularni hisobga olishlari, kelajakdagi muvaffaqiyatlariga katta ta'sir ko'rsatadi. To'g'ri tanlangan kasb, shaxsiy qobiliyatlarni yanada rivojlantirishga yordam beradi.

Identifikatsiya — bu shaxsning o'zini boshqalar bilan bog'lash, o'ziga xos xususiyatlarni tan olish va boshqalarga o'xshashlikni his qilish jarayonidir. O'quvchilar kasb tanlash jarayonida identifikatsiyaning quyidagi jihatlari muhim ahamiyatga ega:

1. Ijtimoiy identifikatsiya: O'quvchilar o'zlarini ijtimoiy guruhlariga yoki professionallarga bog'lab, ularning kasbiga nisbatan qiziqishlarini shakllantirishi mumkin. Masalan, o'qituvchi, shifokor yoki muhandis sifatida o'zini ko'rish.
2. Raqobatbardoshlik: O'quvchilar boshqa yoshlar yoki kasb egalariga nisbatan o'zini qanday tutishi va o'zini qanchalik muvaffaqiyatli his qilishi muhim. Bu raqobat ruhini oshiradi va motivatsiyani kuchaytiradi.
3. Shaxsiy qiymatlar: O'quvchilar o'zlarining shaxsiy qadriyatlari va e'tiqodlarini kasb tanlashda hisobga olishadi. O'ziga mos kasbni tanlashda bu jihat muhimdir.
4. O'z-o'zini anglash: O'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini va qobiliyatlarini anglash jarayoni identifikatsiyaga yordam beradi. O'zlarini to'g'ri tanlab, o'z potensialini amalga oshirishda yordam beradi.
5. Rol model: O'quvchilar o'zlari qiziqqan kasb egalarini o'rganib, ularning tajribalaridan foydalanishi mumkin. Rol model sifatida ularning muvaffaqiyatlari va qadriyatlari yoshlarning kasb tanlashiga ta'sir qiladi.

Identifikatsiya jarayoni o'quvchilarning kasb tanlashida psixologik jihatdan mustahkam poydevor yaratadi va ularning kelajakdagi faoliyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ma'naviy qo'llab-quvvatlash — bu shaxsning ruhiy va emosional salomatligini mustahkamlash, o'zini qo'llab-quvvatlash hissini oshirish va ijtimoiy aloqalarni yaxshilash maqsadida beriladigan yordam va xizmatlardir. O'quvchilar kasb tanlash jarayonida ma'naviy qo'llab-quvvatlashning quyidagi jihatlari muhim:

1. Oila va do'stlar qo'llab-quvvatlashi: Ota-onalar va do'stlar o'quvchilarga motivatsiya berish, ularning qiziqishlarini va qobiliyatlarini tan olish orqali ma'naviy qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi.
2. O'qituvchi va mentorlar: O'qituvchilar va mentorlar o'z tajribalarini ulashib, o'quvchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatishi, psixologik yordam berishi va ularning qiziqishlariga mos keladigan kasblarni tanlashda yordam berishi mumkin.
3. Ruhiy salomatlik dasturlari: Maktablarda va boshqa ta'lim muassasalarida ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlovchi dasturlar, treninglar va seminarlar o'quvchilarga stressni boshqarish, o'zini anglash va kasb tanlashda qaror qabul qilishda yordam beradi.
4. Emotsional barqarorlik: O'quvchilar o'z hissiyotlarini tushunish va boshqarish, shuningdek, ijtimoiy aloqalar orqali stress va xavotirlarni kamaytirishga o'rganishlari kerak.
5. Kelajakni rejalashtirishda yordam: Ma'naviy qo'llab-quvvatlash o'quvchilarga kelajak rejalari va maqsadlari haqida o'ylash, ular bilan bog'liq xavotirlarni bartaraf etishda yordam beradi.

Ma'naviy qo'llab-quvvatlash o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, stressni kamaytiradi va ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchi yoshlarida kasb tanlash jarayoni murakkab va ko'plab omillarni o'z ichiga oladi. Psixologik xususiyatlar, motivatsiya, shaxsiy qobiliyatlar, identifikatsiya va ma'naviy qo'llab-quvvatlash kabi jihatlar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi.

Yoshlarning o'z qobiliyatlarini anglashlari va ularga mos kasblarni tanlashlari, kelajakdagi muvaffaqiyatlariga ta'sir etadi. Oila, do'stlar va o'qituvchilar tomonidan beriladigan qo'llab-quvvatlash, shuningdek, ruhiy salomatlik dasturlari va treninglar, o'quvchilarga to'g'ri tanlov qilishda yordam beradi.

Kelajakda o'quvchilarning muvaffaqiyatli kasb tanlashlari uchun psixologik maslahatlar va qo'llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish zarur. Bu jarayon, o'quvchilarning nafaqat kasbga bo'lgan munosabatlarini, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlarini ham qo'llab-quvvatlaydi. Shunday qilib, o'quvchilar kelajakda o'z maqsadlariga erishish va qoniqarli hayot kechirish uchun zarur asosga ega bo'ladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akbarov, A. (2021). Kasb tanlash psixologiyasi. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi.
2. Jumaniyazov, M. (2020). O'quvchilarda kasb tanlash motivatsiyasini oshirish. O'zbekiston Ta'limi.
3. Tursunova, D. (2022). Shaxsiy qobiliyatlar va kasb tanlash. Psixologiya va Ta'lim jurnali, 3(2), 45-50.
4. Xolmatov, U. (2019). Ma'naviy qo'llab-quvvatlash: nazariya va amaliyot. Toshkent: Ma'rifat.
5. Gafurova, S. (2023). Oila ta'siri va kasb tanlash. O'zbekiston Yoshlar Akademiyasi.
6. Djalilov, R. (2020). Ijtimoiy identifikatsiya va kasb tanlash. Ta'lim va Ijtimoiy Fanlar jurnali, 5(1), 10-15.
7. Saidov, F. (2022). Yoshlar psixologiyasi: nazariy va amaliy jihatlar. Toshkent: Fan va Texnologiya.